

SHKRIMET E ALI HADRIT PËR ILIRËT

Unë në këtë kumtesë do të trajtoj shkrimet e Ali Hadrit për ilirët. Deri në kohën kur profesori i nderuar mori guximin të shkruaj për tema të cilat për kohën ishin tema tabu, shkrimet për ilirët ishin shumë të rralla ose nuk ekzistonin fare, kam fjalën për autorë kosovar. Kështu prof. Ali Hadri është njeri ndër të parët që hedh dritë dhe nis një punë shumë të madhe duke përcjell vazhdimësinë e pandërprerë nga ilirët deri te shqiptarët. Edhe pse specializimi i tij i ngushtë ishte në periudha tjera.

Interesimi i studiuesve ballkanik për ilirët dhe Ilirinë fillojnë të dalin në skenë në vitet 50 – 60-ta të cilët patën teza pro dhe kundër shtetit ilirë, se a pati a nuk pati organizim shtetëror apo formacione shtetërore? e deri te tezat tjera se dardanët që jetuan në territorin e Kosovës së sotme dhe më gjerë nuk janë fis ilir, prof. Hadri iu kundërvu me disa shkrime të cilat japin një përgjigje të shkurtë por shumë qartë të definuar, përgjigje të cilën ende punohet nga studiuesit e sotshëm por që mbetet brenda kornizave të njëjta. Pra nga kjo mund të nxirret vizioni i drejtë i këtij eruditi që pati njohuri të përgjithshme për të gjitha periudhat historike të popullit shqiptar duke dhënë kontribut të çmueshëm në të gjitha këto periudha ku në kufijtë e normales është gati e pamundur të arrihet.

Prof. Ali Hadri përdori të gjitha pistat prej ku mund të vepronte, shtypin ditor, revistat shkencore si “Gjurmime albanologjike”; “Përparimi”; “Kosova” etj., madje edhe në veprat e tij si Gjakova në lëvizjen Nacional Çlirimtare në kapitullin e parë përmend Ilirinë dhe Dardaninë

rrënjët e hershme të gjakovarëve dhe shqiptarëve. Pra me një fjalë ka shfrytëzuar çdo hapësirë që i është dhënë rasti për të dëshmuar të kaluarën dhe vazhdimësinë tonë.

Prof. Hadri në shkrimet e tij shquhet rreth kritikes historiografike, ku jep mendimin e historiografisë jugosllave mbi shtetin ilir, të cilat mendime janë të ndara në dy taborë; mendimet që mohojnë dhe ato të cilat pohojnë ekzistencën e shtetit ilir. Këtu me theks të veçantë A. Hadri i referohet punimeve të F. Papazoglu e cila në atë kohë pohon ekzistimin e shtetit ilir. Në përfundim të shkrimit të tij në kritikë historiografike Ali Hadri thotë”rezultatet shkencore të Dr. F. Papazoglu janë duke ndikuar dhe do të ndikojnë që historiografia jugosllave të marrë si zgjedhje përfundimtare pikëpamjen shkencore që pohon ekzistencën e shtetit ilir dhe të nxjerr jashtë përdorimit, në librat me karakter sinteze, tezën se ilirët kanë njohur lidhjet fisnore e jo shtetin e vërtetë”¹).¹ Meqenëse për kohën ishte shumë e rrezikshme të flitej për teoritë pro ilire ky me mjeshtri i vënë këto teori përkrah njëra tjetrës duke i krijuar mundësi lexuesit të njihet me përkrahësit dhe me kundërshtaret e tyre, ku normal që argumentet me të shumta ishin në favor të teorisë proilire. Kjo ka ndikuar te shumë studiues te rinj që më pas të merren me problemet e ilirëve dhe të dardanëve.

Kujdes jashtëzakonisht të veçantë A. Hadri i kushtoi ilirëve në të gjitha tekstet shkollore si në ato filllore ashtu edhe në ato të arsimit të mesëm. Në librin parë të botuar për historinë nacionale shqiptare në Kosovë të titulluar “Pasqyrë e Historisë Nacionale Shqiptare”, Prishtinë 1960, autor i të cilës ishte Ali Hadri e Millan Perkaj për ilirët flitet në faqet 3- 20 duke nis nga origjina e tyre, vendbanimi, marrëdhëniet ekonomiko –shoqërore, kultura, religjioni dhe luftërat. Në këtë pjesë flitet prej gjenezës, formimit të ilirëve si etni e deri te organizimet shtetërore, rënia e tyre nën sundimin romak, për luftërat e tyre kundër romakëve e deri te antika e vonë e fillimi i mesjetës. Kurse në tekstin “Historia e popullit shqiptar” për shkollat e mesme të botuar në vitin 1967 autori, Ali Hadri, tekstin e fillon me një pasqyrë të shkurtë të periodizimit të arkeologjisë duke ardhur deri tek pellazgët paraardhësit e ilirëve. Më pas vazhdon për ilirët mbi teoritë e origjinës së tyre. Ky botim i plotë-

¹ Ali Hadri., Kritikë Historiografike I, Shkup, 1973, f.15.

suar ofron shumë më shumë të dhëna për fiset, për organizimet e formacioneve të para shtetërore, për aleancat në mes tyre duke e ilustruar tekstin me fotografi të shumta të objekteve të kulturës materiale ilire, shumica e tyre të zbuluara gjatë viteve '60 në territorin e ish Jugosllavisë dhe në Shqipëri.

Një ngjarje tjetër që konsiderohet një ndër më të rëndësishmet sa i përket ilirëve padyshim janë edhe luftërat iliro-romake të cilat në tekstet shkollore zënë një hapësirë bukur të madhe. Po ashtu Ali Hadri bënë edhe një shkrim në revistën shkencore "Përparimi" nr. 7-8 të vitit 1958 me titull "Lufta Iliro-Romake dhe Kryengritja e Madhe Ilire" ku vë në spikamë rezistencën e ilirëve të cilët përball kishin superfuqinë me të madhe të kohës. Përveç asaj, siç përfundon Ali Hadri në këtë punim " ... siç shihet qartë nëpër provincat perandorake të Ballkanit shteti i Romës ishte i detyruem me mbajtë ma se një te katërtën e legjioneve".² Nga kjo mund të vihet në përfundim se Ali Hadri më mjeshtri e forcon argumentin e tij se ilirët kishin shtet me të gjitha formacionet shtetërore i cili diti të organizohet dhe ti rezistonte një Rome të fuqishme e cila edhe pas pushtimeve kishte frikë nga kryengritjet e mundshme dhe iu desh që të mbajë një numër të konsiderueshëm të forcave të sajë në Ballkan.

Ne anën tjetër tezat kundër ilire ishin shumë të shprehura, të cilat kishin mbështetjen e pushtetit komunist, një përjashtim te vetëm prej tyre e bënë autori me i zhurmshtëm i teorisë kundër ilire Milutin Garashanin . Në punimin e tij në revistën "Përparimi" të vitit 1955 nr. 6, thuhet se shqiptarët janë pasardhësit direkt të ilirëve.³ Por siç do të shihet më vonë pikërisht ky do të vihet në krye të atyre të cilët do të jenë kategorikisht kundër këtij mendimi të cilin vetë e pohon. Por këto teza bëhen më të theksuara pas ngjarjeve të vitit 1981. Ky ndryshim në qëndrimin e Garashaninit mund të shpjegohet me ashpërsimin e marrëdhënieve të shqiptarëve dhe serbëve të Kosovës. Tashmë asnjëri nga studiuesit serb nuk mund të shprehte, edhe po të donte, lirisht opsionin e

² Ali Hadri., Lufta Iliro-Romake dhe Kryengritja e madhe e Ilireve, " Përparimi", Prishtinë 1958, nr. 7-8, f. 496.

³ Milutin Garashanin., Iliret dhe prejardhja e tyre, " Përparimi", Prishtinë, 1955, nr. 6, f. 323-333.

vet mbi problemin iliro-shqiptar, pa rrezikuar që të akuzohej për tradhti të lartë.⁴ Qëllimi i tyre ishte që dardanët të mos nxirreshin si ilir dhe si të tillë Kosova kishte qenë e banuar nga një popull që nuk i përkiste trungut ilir. Nga kjo serbët e konsideronin veten se kanë të drejt historike mbi Kosovën duke ndërtuar mite dhe legjenda gjoja se Kosova për ta ishte “Toke e shenjtë” etj.

Për këtë arsye në vitet 80-ta tani kur argumentet për autoktonin e shqiptarëve nga ilirët ishin të shumta dhe të argumentuara, të vetmit studiuesit serb ishin këmbëngulës më shumë se kurrë ne teoritë tash më të kapërcyera kundër autoktonizmit shqiptar nga ilirët. Kushdo që dilte kundër këtyre teorive nuk mbetej pa u ndëshkuar në radhët e shqiptarëve. Ali Hadri nuk mundi ti shpëtoj më, si pretekst u përdorën shkrimet e tija ne Enciklopedinë e Jugosllavisë (botimi i dytë-Zagreb 1980). Këto shkrime kishin të bënin me shqiptaret, emri (72), gjeneza dhe zhvillimi (f. 75-79) ku historiani kosovar Ali Hadri i referohej origjinës dhe zhvillimit të popullit shqiptar duke mbrojtur mendimin se shqiptaret janë pasardhës direkt të ilirëve. Pas këtij punimi pasoi revolta shqiptare e vitit 1981 dhe kur duhej të përgatitej botimi serb i po këtij libri redaksia qendrore serbe e kësaj enciklopedie nuk e pranoi tekstin e shtypur në botimin kroat të cilin edhe vetë e kishin dhënë pëlqimin. Bogumil Hrabak dhe Sima Qirkoviq e sulmuan prof. Hadrin se mendimi i tij për origjinën ilire të shqiptarëve dhe për shqiptarët në shek. VIII lidhet me ideologjinë shqiptaromadhe.⁵ U porositen 10 recensione nga historianët dhe arkeologet serb për variantin e ri.⁶ Megjithatë ky variant i ri i cili u shtyp në botimet tjera te enciklopedisë jugosllave me gjithë modifikimet e bëra sidomos në ato pjesë ku flitej për marrëdhëniet iliro-shqiptare nuk mundën ta eliminonin atë që deshën sepse binin ndesh me atë që vetë e kishin thënë. Në përgjigjen ndaj vërejtjeve te bëra Ali Hadrit nga anëtarët e redaksisë së enciklopedisë së Jugosllavisë lidhur me tekstin e njësisë “Shqiptarët” rreth origjinës ilire të shqiptarëve Ali Hadri thotë:

⁴ Aleksander Stipčević, Problemi i vazhdimësisë iliro-shqiptare dhe aktualizimi i tij politik sot. Interpretime Albanologjike, Shkup, 1994, f. 40.

⁵ Ali Hadri Marrëdhëniet shqiptaro-jugosllave, Akademia e Shkencave dhe e Arteve te Kosovës, Prishtinë 2003, f. 27.

⁶ Aleksander Stipčević, vep. cit., f. 41.

*“... duket se Bogumil Hrabak “ka harruar” se ka qenë recensent i librit tim “Pasqyra e historisë së popullit shqiptar”, në të cilin flitet gjerësisht edhe për origjinën ilire të shqiptarëve dhe për arbëreshët në shek. VIII. Në atë kohe ai i pranoi si të sakta të gjitha këto konstatime, kurse tani tenton ti mohoj, madje pa kurrfarë argumentesh.”*⁷

Për jehonën që kishte marrë kjo fushatë më së miri shihet në Kongresin e 9 të PK të Serbisë (27-29 maj 1982) ku shpërtheu një polemikë e gjallë mbi problemin e etnogjenezës së popullit shqiptar⁸, kjo vërtetonte se shkenca serbe kishte dal jashtë suazave shkencore dhe ishte tërësisht në shërbim të politikës.

Por edhe më pas kur akademik Ali Hadri ishte i pushuar nga puna nga instituti dhe fakulteti sulmohet prapë nga gazetarët dhe pseudostudiesit serb. Akad. Hadri nuk qëndroi duarkryq, pati reagime të shumta në gazeta si në të përjavshmen zagrebase “Danas” nr-16, 8 qershor 1982, pastaj reagime ndaj fejttonit të Millorad Jankoviqit “Shqipëria e Madhe, lodrat e spiunazhit dhe legjendat e rrejshme” te cilave u përgjigjet me shkrimin e tij të titulluar “Pseudoshkenca është e dëmshme” në revistën “Duga” shtator –tetor 1983 etj. Në këtë fejton në shënjestër ishte vënë origjina ilire e shqiptarëve dhe duke vlerësuar negativisht një sërë ngjarjesh nga historia e ilirëve nga epoka e Gjergj Kastriotit etj. Vetë titulli i reagimit “Pseudoshkenca është e dëmshme” është përgjigja më e mirë të cilën akad. Hadri i jep këtij autori duke mos u thelluar më tej.

Si përfundim akademik Hadri më së paku në raport me shkrimet tjera kishte shkruar për ilirët por ishte sulmuar më së shumti gjëra të cilat e çuan te diferencimet ideo-politike e deri te përjashtimi i tij nga puna. Marr në tërësi shkrimet e Ali Hadrit edhe pse të pakta iu kundërvunë me sukses pseudoshkencës serbe. Dhe se sulmi ndaj Ali Hadrit ishte njeherit edhe sulm ndaj historiografisë shqiptare.

⁷ Ali Hadri Mardhenjet shqiptaro-jugosllave, Akademia e Shkencave dhe e Arteve të Kosovës, Prishtinë 2003, f. 28.

⁸ Aleksander Stipčević, vep.cit. f. 42.

Mr. sc. Arben ARIFI

SUMMARY

ALI HADRI'S WORK ON ILLYRIANS

Historians in the 1960-es rarely wrote on Illyrians, and in sources were vague, too. In this period, began the interest of Balkan countries on studying Illyrians, behind which were hidden attempts to witness their ancient continuity. Through it, they wanted to empower a claim for a historical right over territory. As Illyrians occupied largest part of Balkans this fact that made them interesting object of the study. In particular, Serbian historians came up with theories claiming that Albanians were not of Illyrian descent, and that Dardans that lived in territory of Kosova were not an Illyrian tribe, but a Dacian – Moe-sian.

Professor Ali Hadri is the first amongst Kosovar Albanian historians, who with writings, although short in volume, succeeded in confronting Serbian theories claiming that Albanians have not Illyrian origins. All textbooks of primary and secondary education written by Hadri began with Illyrians and up to his polemics with Serbian historians. In his critique of historiography, Hadri defends successfully position that Illyrians did develop a state. Certainly with his singularity and magnitude of writings from many periods of Albanian history, Hadri became a hurdle for communist regime, which applied, so-called ideological-political differentiations and finally his exclusion from job.